

СТРАХУВАННЯ

УДК 368(075.8)

Водолазська О.А.,

ст. викладач, ДНУ імені Олеся Гончара

ДОСЛІДЖЕННЯ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ ЯК ЕЛЕМЕНТА СТРАХОВОЇ СИСТЕМИ НА ОСНОВІ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ

На основі системного підходу дано визначення страхової системи та визначено підходи дослідження діяльності страхової компанії як елемента цієї системи.

Ключові слова: система, системний підхід, страхова система, елементи, взаємодія, страхова компанія.

ВСТУП

Одним з основних методологічних напрямів наукового дослідження різних економічних об'єктів (і страхової компанії зокрема) є системний підхід. Його основна проблематика включає наступні аспекти: визначення поняття системи і ідентифікація об'єктів як систем; методологічні аспекти класифікації систем; аналіз їх функцій в системних дослідженнях. Термін «система» означає ціле, складене з частин, з'єднання. Але таке поняття «система» не є точно визначеним, у зв'язку з чим вимагає уточнення і поняття «страхова система».

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Таким чином, метою статті є на основі системного підходу дати визначення страхової системи та визначити підходи до діяльності страхової компанії як елемента цієї системи.

РЕЗУЛЬТАТИ

Слід зазначити, що зі всього комплексу системних досліджень максимальний об'єм наукових робіт, що існують до теперішнього часу, породило само поняття системи. Приведемо декілька його визначень.

Система — це:

- об'єднання деякої різноманітності в єдине і чітко розчленоване ціле, елементи якого по відношенню до цілого і іншим частинам займають відповідне ним місце [1];
- сукупність елементів, що знаходяться у взаємодії [2];
- сукупність елементів разом з їх взаємодіями [3];
- єдність, що складається з взаємодіючих частин [4];
- сукупність виділених реальних або уявних об'єктів, що володіє наступними властивостями: елементи її неділимі; між елементами задані зв'язки; між елементами в процесі функціонування можна прослідити однозначну відповідність; із зовнішнім середовищем вона взаємодіє як ціле [5];
- безліч об'єктів m відносно заданого відношення R і властивості P , якщо в цих об'єктах існує властивість P , що знаходиться відносно R [6].

У літературі можна зустріти і багато інших визначень цього поняття. Так, в роботі [7, с. 105] вказується, що конструктивнішою є точка зору на систему, як на об'єкт, що виник в результаті операції виділення деякої частини зовнішнього світу, просторовою або функціональною замкнутістю, що володіє системоутворюючими ознаками. При цьому передбачається, що можна провести межу (або у просторі носіїв цієї системи, або в просторі її функцій), яка забезпечить розділення властивостей виділеної системи і зовнішнього середовища. В результаті система визначається як сукупність взаємопов'язаних об'єктів, виділених з довкілля або за просторовою, або за функціональною ознакою.

Блауберг І.В., Садовський В.Н. і Юдін З.Г. проаналізували відмінності між існуючими підходами до визначення поняття «система». Можна погодитися з ними в тому, що завдання єдиного стандартизованого визначення системи до теперішнього часу нерозв'язне на строгому формальному рівні [7, с. 126].

Має сенс виділити два типи визначень досліджуваного поняття, що розрізняються своєю спрямованістю і орієнтованих:

- на онтологічну універсальність. У них основна увага звертається на виділення тих ознак об'єктів, які можуть розглядатися як атрибутивні, ідентифікуючі систему [2, 3, 4];

• на гносеологічну універсальність. Вони є, як правило, більш суворими і дозволяють здійснювати формальне оперування об'єктами, що розглядаються [7].

Вибір типу визначення, обумовленого завданнями дослідження. Для прикладного системного аналізу переважним є перший тип визначення, який забезпечує змістовніший підхід до ідентифікації системи, — через взаємозв'язану послідовність ознак, коли розгляд кожної нової ознаки усе більш обмежує клас об'єктів, що підпадають під визначення, але в той же час усе більш розгорнуто і змістовно їх характеризує. Другий тип визначення зазвичай використовується в теоретичних дослідженнях.

Так, в роботі Л.А. Петрушенка пропонується наступна логіка ідентифікації систем. Утворення — найбільш загальна сукупність об'єктів, що не володіють якою-небудь властивістю впорядкування. В тому разі, якщо для якихось об'єктів можна виявити деякі загальні елементи і зв'язки, вони формують множину; при заданому способі зв'язку множина трансформується в об'єднання; якщо для об'єднання об'єктів задаються структурні характеристики, досліджувана сукупність є системою.

Модельний спосіб дослідження об'єктів більшою мірою схиляється до другого типу визначень системи, оскільки передбачає формалізований опис її елементів і взаємозв'язків.

Різноманітність системних об'єктів надає широкі можливості для побудови різних класифікаційних схем, вибір яких обумовлений наочною областю, цілями і задачами дослідження. У цих схемах можуть бути використані різні ознаки класифікації. Залежно від них розрізняють наступні системи [8, с. 143]:

- матеріально-речові і ідеальні — за ознакою походження;
- великі і малі — за ознакою масштабності і числом вхідних елементів;
- прості і складні — по характеру взаємозв'язків елементів (лінійність, не лінійність);
- що управляють і керовані — за ознакою підлеглості і субординації;
- ієрархічні і однорівневі — по числу рівнів управління;
- динамічні (що розвиваються) і статичні — за ознакою мінливості;
- детерміновані і невизначені — за характером змін;
- відкриті і закриті — за типом взаємодії із зовнішнім середовищем.

Серед динамічних (що розвиваються) систем розрізняють ті, що саморозвиваються і, ті, що не мають властивості саморозвитку. Системи, що саморозвиваються, можуть бути цілеспрямованими і нецілеспрямованими (залежно від наявності або відсутності необхідності досягнення однієї або групи цілей, як поставлених ззовні, так і виникаючих усередині системи [8, с. 22]). Більшість штучних систем створюються для досягнення конкретних цілей і об'єктивно є цілеспрямованими. Цілеспрямовані системи, що саморозвиваються, підрозділяються на одно- і багатоцільові залежно від числа критеріїв, використовуваних для характеристики їх діяльності.

По видах діяльності розрізняють економічні, виробничі, технічні, соціальні, політичні і інші системи.

Принциповою проблемою є структуризація системи. Під структуризацією розуміють виділення в системі двох типів об'єктів — безліч елементів і безлічі зв'язків, а також співвідношень цих великих кількостей один з одним. У цьому випадку структурою системи називається сукупність вказаних двох множин, певним чином об'єднаних один з одним [9, с. 92]. Зрозуміло, що залежно від завдання дослідження у рамках однієї і тієї ж системи структуризація може бути проведена по-різному. Більше того, є значне число систем, для яких просторові межі не є істотною (характерною) ознакою.

Двома складовими частинами системного підходу (аналізу та синтезу) є структурний і функціональний аналіз. Структурний аналіз припускає опис структури системи на основі її функціональних характеристик; головна увага приділяється аналізу елементів структури і впливу наявних взаємозв'язків на організацію системи в цілому, функціональний же аналіз застосовується в цьому випадку виключно до її елементів. В основі функціонального аналізу (визначення функцій системи при заданій її структурі) лежить розгляд усієї системи як єдиного елементу, при цьому не беруться до уваги її внутрішня будова і міжелементні зв'язки. Функції системи в даному випадку визначаються на основі її взаємозв'язків з іншими системами (зовнішніми по відношенню до даної). Структурні і функціональні описи, взаємно доповнюючи один одного, складають загальний опис системи.

Проблема розподілу ресурсів в економічній системі з урахуванням численних зовнішніх і внутрішніх обмежень призводить до необхідності порівняльного аналізу цілей по мірі їх пріоритету і обліку взаємної ув'язки їх сукупності. Відомим інструментом такого аналізу є дерево цілей [9, с. 73].

Воно є впорядкованим графічним зображенням комплексу цілей досліджуваної системи у вигляді спрямованого графа, в якому базовими точками (вершинами) є завдання, сполучені дугами. Як правило, більші цілі розташовані на верхніх рівнях дерева, а менш великі (підцілі) — на нижніх. Дерево цілей виконує одночасно декілька функцій. Воно дозволяє: виявити головну мету; провести декомпозицію головної мети на систему впорядковано пов'язаних під цілей; зафіксувати послідовність досягнення цілей; визначити можливість агрегації і паралельного досягнення декількох цілей.

Кожній виявленій меті може відповідати одна або декілька функцій системи, що забезпечують її досягнення. При цьому одна і та ж функція може сприяти або перешкоджати досягненню декількох різних цілей.

Таким чином, конкретній сукупності цілей (і підцілей) можна поставити у відповідність однозначну сукупність функцій (і підмножин функцій), цілей, що призводять до досягнення. Визначення останніх дозволяє упорядкувати сукупність функцій, що реалізуються системою, згрупувати їх за цільовим призначенням і визначити вектори впливу функцій на цілі.

Окрім сказаного вище за допомогою аналізу цілей виявляють і закономірності побудови організаційної структури і структури управління системою. Під організаційною структурою розуміють ділення частин системи на відокремлені організаційні одиниці, або елементи (департаменти, управління, відділення, служби, відділи, підрозділи, групи, філії і т.п.). В якості зв'язків в такій структурі виступають стосунки приналежності однієї структурної одиниці до іншої і організаційно оформлені канали обміну інформацією. Загальна ефективність роботи системи значною мірою залежить від того, наскільки прийнята організаційна структура відповідає функціональній структурі [9, с. 97].

Під структурою управлінь розуміють сукупність суб'єктів і об'єктів управління (елементів) і зв'язки, що визначають їх взаємодію (види управління, директиви і інші вказівки, форми звітності тощо).

У разі розподілу елементів структури управління по ряду рівнів управління виникає деяка ієрархія і структура носить найменування ієрархічної [9, с. 148]. Властивість ієрархічності забезпечується як тим, що безліч показників, що характеризують діяльність, не перетинаються, так і тим, що підлеглість має транзитивний характер: в структурі підлеглості «головний офіс — управління — відділ» елемент «відділ» підпорядкований не лише елементу «управління», але і елементу «головний офіс». В складних ієрархічних системах можливі ситуації, коли елемент, підлеглий іншому елементу за однією ознакою, може виявитися домінуючим над цим же елементом за іншою ознакою. Наприклад, елемент «відділ охорони» підпорядкований елементу «директор» за ознаками штатного розпису і загальній субординації, тоді як перший елемент домінує над другим за ознакою «забезпечення безпеки» і диктує ті правила поведінки, що відповідають цій ознаці.

Розглянемо вищевикладені принципи системного підходу і класифікації систем стосовно дослідження страхової системи та діяльності страхової компанії як елемента цієї системи.

Виходячи з вищевикладеного страхова система може бути визначена як система виходячи з таких міркувань.

По-перше, це утворення, що відноситься до економічної сфери діяльності, яке підпадає під дію основних економічних законів: його робота визначається законами попиту і пропозиції, орієнтована на досягнення деякого економічного результату, залежного від умов конкурентного середовища.

По-друге, на відміну від інших економічних об'єктів її діяльність специфічна і пов'язана (через страхову компанію) з отриманням і трансформацією грошових коштів — страхових внесків — як безліч елементів цієї системи. Трансформація деякої підмножини цих елементів (страхових внесків) в іншу підмножину (інвестиції) і визначає характер трансформаційних зв'язків між ними.

По-третє, подальша конкретизація міжелементних зв'язків виду «отримані грошові кошти — створені грошові кошти» дозволяє ідентифікувати їх на основі ознаки отримання маржі (яка залежить від співвідношення страхових тарифів і страхових виплат) в результаті реалізації страхової послуги або гарантії. В силу цього страхова система може бути ідентифікована як об'єднання, що здійснює розглянутий спосіб зв'язків.

По-четверте, введення структурних характеристик по формах, видах, об'ємах, термінах і резервах грошових коштів визначає даний об'єкт як систему (що акумулює і трансформує різні види грошових ресурсів).

Будучи відкритою системою, страхова система взаємодіє з системами більш високого порядку, і її функціонування безпосередньо пов'язане з функціонуванням кожної з них. Найбільш тісна залежність спостерігається між діяльністю кожної окремо взятої страхової компанії і суб'єктами ринку (юридичними і фізичними особами) та державою.

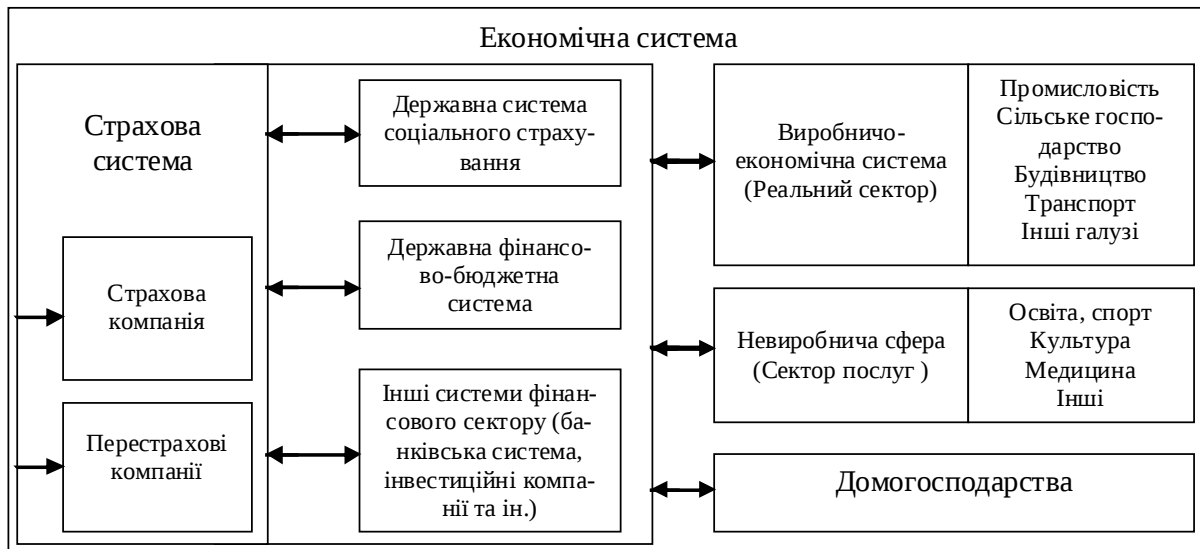

Рис. 1.1. Схема взаємодії страхової компанії з системами різних рівнів (Складено автором)

ВИСНОВКИ

Таким чином, страхова система є великою, складною, ієрархічною, динамічною, керованою і цілеспрямованою системою. За способом взаємодії із зовнішнім середовищем вона є відкритою системою, що функціонує в умовах невизначеності (відсутності детермінованості). В той же час вона є підсистемою систем більш високого порядку: фінансово-кредитної (остання утворює фінансовий сектор економіки в цілому). Необхідно, щоб між фінансовим і реальним секторами економіки дотримувалася раціональна пропорція: розвиток фінансового сектора повинен відповідати і підкріплюватися розвитком реального сектора економіки.

Отже, на підставі вищенаведеного, під страховою системою пропонується розуміти сукупність страхових компаній, юридичних і фізичних осіб, а також державу, що знаходяться у взаємодії із приводу перерозподільних відносин, обумовлених формуванням страхового фонду і його використанням у разі настання імовірнісної події, що спричинила втрату, ушкодження або (і) погіршення властивостей конкретного застрахованого об'єкта або події, пов'язаної з життєзабезпеченням або функціонуванням застрахованого суб'єкта.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Краткий философский словарь [Текст] / Под. ред. М. Розенталя и П. Юдина // Сокр. пер. с англ. Издание четвертое, дополненное и исправленное — М.: Государственное издательство политической литературы 1954. — 703 с.
2. Bertalanfy L. von. General System Theory / L. von Bertalanfy, G.G. Hempel, R.F. Bass, H. Jonas: Сокращенный перевод с английского выполнен Б.Г. Юдиным с рукописи, представляющей собой «Введение» к книге: Bertalanffy L. von. General System Theory. Foundations, Development, Applications. — N.Y.: Braziller, 1968. // Источник: Системные исследования: Ежегодник. — М.: Наука, 1969. — С. 30–54.
3. Holl A.D. A methodology for systems engineering. / A.D. Holl. — L., 1962.
4. Акофф Р. О целенаправленных системах [Текст] / Р. Акофф, Ф. Эмерли / Под. ред. И.А. Ушакова // пер. с англ. — М. Советское радио, 1972.- 272 с.
5. Clarc C. The condition of economic progress / C. Clarc — L., 1957.
6. Уёмов А. И. Системы и системные исследования [Текст] / А.И. Уёмов // Проблемы методологии системного исследования. — М.: Мысль, 1970. — С. 64-86.
7. Блаумберг И.В. Системный подход: предпосылки, проблемы, трудности [Текст] / И.В. Блаумберг, В.Н. Садовский, Э.Г. Юдин. — М.: Знание, 1969. — 168 с.
8. Петрушенко Л.А. Самодвижение материи в свете кибернетики [Текст] / Л.А. Петрушенко. — М.: Наука, 1971. — 236 с.
9. Лапыгин Ю.Н. Теория организации [Текст] / Ю.Н. Лапыгин. — М.: Инфра-М, 2007. — 311 с.

Стаття надійшла до редакції 20 лютого 2013 року